

att de båda runraderna ha haft ett likartat utseende. Det vill synas som om Vg 205 också har innehållit 14 tecken: **fuporkhniastm**, i huvudsak desamma som på Vg 206. De ha liksom runorna i Älgaråsinskriften företett en del egendomligheter i formgivningen, vilka upptecknaren har varit främmande för och därför missförstått. Kanske gjutgodset också har varit ojämnare och försvårat läsningen. Man kan nu icke säkert avgöra vad som har föregått futharken i skriftbandet, d. v. s. de lodräta och vågräta linjerna före l f: rutnät, kors eller gjutarmärke, snarast ett rutnät.

Det finns alltså god grund för ett antagande, att samme ristare har åstadkommit de båda inskrifterna, och att klockorna ha tillverkats av samme gjutare någon gång under 1200-talet förra hälft. Se vidare Vg 206.

Ransbergs sn, kyrkan

J. G. Liljegren har i *Runurkunder* (1833) under rubriken »Märkes-runor» med nr 2976 registrerat en medeltida kyrkdörr i Ransberg med »Öfver 40 dylika namntecken» [bomärken i form av runor]. Dörren och dess bomärken omnämnas dessförinnan av prosten Petrus Tegnæus (1727–1793) i dennes »Beskrifning öfver Flistads församling år 1784» (i Flistads kyrkoarkiv). P. A. Säve har noterat samma dörr i Berättelse 1862, s. 151, och H. Jungner granskade den 1936. Fig. 319.

Dörren, av två furuplankor, höjd 2,80 m, bredd 1,33 m, har haft sin plats i ingången till vapenhuset men borttogs på 1890-talet och förvaras nu i klockstapel. Hundratals bomärken äro inskurna i dörrytan. Många av dessa förutsätta kännedom om runtecknens utseende.

206. Älgarås sn, kyrkan

Pl. 163

Litteratur: L 1982, (2004). T. Bjerchenius, Uppteckning 1735 i J. G. Liljegren, Fullständig Bautil (ATA); J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 173; P. A. Säve, Vestergötland 1862: 1, s. 151 (hs i UUB, sign. S 40 h, fältprotokoll till följ.), Berättelse 1862, s. 183 (ATA, tr. i ATS 2, 1869, s. 146); F. Uldall, Danmarks middelalderlige Kirkeklokker (1906), s. 9 not 2; Kyrkoinventarium 1918 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 9/1 1931 (i: Anteckn.bok 9, s. 225f., UUB); L. Fridén, Älgarås kyrka (i: Julhälsningar i Skara stift 1932), s. 94f.; H. Jungner, Anteckningar 20/7 1935 (ATA); M. Åmark, Medeltida kyrkklockor (i: Skara stift i ord och bild, 1949), s. 174f., Sveriges medeltida kyrkklockor (1960), s. 258f.

Äldre avbildningar: H. Faith-Ell, fotos 1935 (ATA); Åmark a. a. 1960.

Förutom två kyrkklockor i bruk, den ena medeltida utan inskription, den andra med årtalet 1928, förvaras i Älgarås kyrka dess gamla lillklocka av medeltida ursprung. Denna klocka bär runinskrift.

Intill år 1928 gjorde runklockan ännu tjänst. Men då ringningen på grund av den svaga, delvis trasiga kronan försvårades och klockan löpte risk att ytterligare skadas, nedtogs den samma år från sin plats i takryttaren och hängdes upp i södra vapenhuset, där en del av kyrkans äldre inventarier utställes. Klockan användes fortfarande vid själaringning.

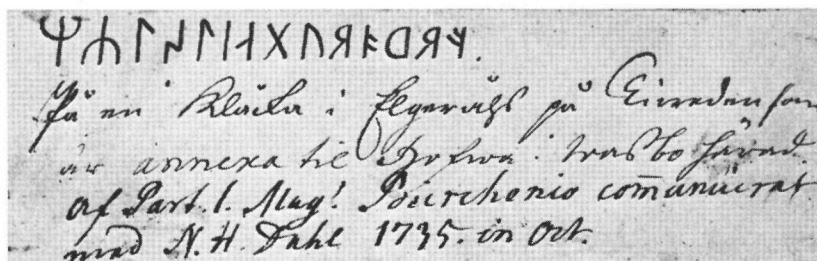

Fig. 320. Vg 206. Älgarås sn, kyrkan. Efter uppteckning av T. Bjerchenius.

Älgårås kyrka är en spånklädd timmerbyggnad, som till sina äldsta delar anses vara från 1200-talet. Vapenhuset, där klockan nu hänger, byggdes 1647, koret 1684, och takryttaren över västgaveln bär i flöjeln årtalet 1735. Samma år revs den gamla klockstapeln, som antagligen har legat på kullen omedelbart utanför kyrkogårdsmuren, NNV om kyrkan. I denna stapel har alltså runklockan haft sin plats, innan den 1735 flyttades till klockrummet i takryttaren. Det bör ha varit i samband med denna omplacering som dåvarande kyrkoherden i Hova (moderförsamling till Älgårås) Thorbern Bjerchenius har granskat klockan och upptecknat dess inskrift.¹ Fig. 320. J. G. Liljegren hänvisar i *Runurkunder* (1833) till »C. Hagelbergs teckningar, med utsatt årtal» och till P. Tham samt till *Fullständig Bautil*. De båda förstnämnda källorna ha ej kunnat identifieras. Troligen föreligger ett misstag.

I kyrkoinventariet 1829 nämnes ingenting om runskriften: »Öfver taket är på västra gafveln ett litet Torn, likaledes spånklädt, hvaruti hänga 2ne klockor af icke serdeles storlek och utan all slags inscription.» Däremot redovisas den av P. A. Sävje i hans *Berättelse* 1862. År 1927 undersöktes klockan av M. Åmark och 1935 granskades dess inskrift av H. Jungner.

Malm. Höjd 50–67 cm, diameter 52,5 cm. Kläppen är gammal, av järn, 40 cm lång. Klockan är alltså förhållandevis liten. Den är campanulaformad med vackra proportioner. Tre av kronans sex öron äro avbrutna. Brädden är vågrät, 5 cm bred. Kroppen är slät med två skriftband. Det övre, nedanför klockhalsen, är 3 cm brett och fyllt av ett rutnät. I det nedre, ovanför slagringen, 2 cm brett, löper runinskriften, 25 cm lång; resten av utrymmet i detta skriftband har ett rutnät av samma slag som det övre bandets. Dessutom finnas på slagringens utsida fyra korsade kors och ett andreakors, 6–8 cm höga. Inskriften är ristad rättvänd i formen och framträder på klockan retrograd med svaga vulster. Den är tämligen valhänt utförd men tydlig.

Inskrift:

frþorkhniastm
5 • 10

Till läsningen: 1 **f** har mycket lågt ansatta bistavar. R. 2 har formen av ett **r**; bst når icke fram till hst, men runan kan icke läsas som **u**, vilket den borde ha varit. Bst till 3 **p** ansluter till topp och bas hos hst. 4 **o** har ensidiga, nedåtriktade bistavar t. v. om hst (t. h. på klockan). I 5 **r** når bst icke fram till hst. 6 **k** är en upp- och nedvänd vändruna med lågt ansatt bst. En liten vågrät klump lågt i bandet före nästa runa är ett märke i godset av samma slag som annorstädes på klockan, ej sk som Åmark och Jungner mena. 7 **h** har två kraftiga bistavar men saknar hst. 8 **n** har ensidig bst liksom 10 **a**. 11 **s** är snedställd. 12 **t** har ensidig bst ansatt något nedanför huvudstavens topp. Hst på 13 **r** når ej ned till bandets begränsningslinje; de båda bistavarna till denna runa, liksom till 14 **m**, äro raka. Efter 14 **m** tager rutnätet vid; den **l**-runa, som Åmark har ifrågasatt i rutnätets början, finnes ej.

Inskriften har alltså bestått av *futharken*, i vilken dock **u**-runan har felristats, **b**- och **l**-runorna utelämnats samt runorna **r** och **m** felplacerats.

I sin valhänta formgivning påminner Älgåråsinskriften både som helhet och ifråga om detaljer mycket om inskriften på runklockan i Färed (Vg 203), där *futharken* också förekommer som enda inskription. Likheten gäller också formen hos de båda klockorna. Det förefaller därför troligt, att samme gjutare har tillverkat båda, och att inskrifterna ha samme upphovsman. Dessutom visar runinskriften på den förlorade klockan i Odensåker (Vg 205) så stora överensstämmelser med Vg 206, att man trots avsaknaden av bild och kännedom om klockform etc. torde kunna räkna med att även Vg 205 har utgått ur denna verkstad. Hur den omgjutna runklockan i Segerstad (Vg 218) har sett ut veta vi icke, men dess inskrift bestående av

¹ Thorbern Bjerchenius (1689–1748) hade sitt antikvariska intresse gemensamt med farbrodern, lektorn i historia, prostén Sveno Bjerchenius, »en stor kännare af svenska antiqviteterna» enligt J. W. Warholm, *Skara stifts herdaminne*, och en tid (1677–83) ritare hos Antikvitetskollegiet tillsammans med J. Leitz. En dotterson till Sveno Bjerchenius var den kände samlaren av handlingar rörande Västergötlands historia Sven Wilskman (1716–1797) i Skara.

14 tecken ur futharken låter oss i varje fall ana ett nära samband med de nämnda tre (Vg 203, 205, 206). Då klockorna i Älgarås och Färed typologiskt stå nära dem i Saleby (Vg 210), Burseryd (Sm 49) och Tibro (Vg 219), kan man med ganska stor visshet bestämma deras tillkomst till förra hälften av 1200-talet.

Enligt en obekräftad tradition i bygden, som med stolthet framhäves, skulle klockan vara skänkt av den Heliga Birgitta. Den torde, efter vad som uttalats i dateringsfrågan, knappast innehålla någon sanning. Med större fog kunna Älgaråsborna glädja sig åt det faktum, att den gamla lillklockan i ålder kan mäta sig med den ytterst märkliga kyrkan, en av de få i sin art, som har bevarats till våra dagar.

Kållands härad

Söne sn, kyrkan

I Söne kyrka, som till sina äldsta delar härrör från förra hälften av 1100-talet, finns en dopfunt utförd vid mitten av samma århundrade (E. Fischer i *Sveriges kyrkor, Västergötland* 1, 1922). Cuppan har nio reliefhuggna, arkadformade bildfält med figurframställningar. I ett av dessa finns ett kors innanför ett bågformigt skriftband med »en ganska svårläst inskrift» (P. A. Säve, *Berättelse* 1863, s. 87, ATA, tr. i *ATS* 3, 1873, s. 147). Om inskriften har tidigare intet ordats (t. ex. i *Kyrkoinventariet* 1829). Det är först C. J. Ljungström som i *Kinnefjerdings och Kållands härader* (1871), s. 117, karakteriserar skrifttecknen som runor: »På kyrkogården är en funt ... här finnas äfven några otydliga delvis bortnötta runor, som bevisa denna funtens höga ålder.» Begreppet svårtydda runor har sedan ibland tillförts beskrivningen av funten. Att den ristade inskriften är svårtydd råder intet tvivel om, men skrifttecknen som sådana erinra mest om förvanskade majuskler, vilka Fischer uttrycker sig mycket försiktigt om: »Kan möjligen tydas till 'Maria g(r)æc(ia) p(lena) b(ene)dicta'.» Intet av tecknen har den ringaste likhet med runor. Fig. 321.

Fig. 321. Söne kyrkas dopfunt med inskrift av förvanskade majuskler. Foto H. Faith-Ell 1934.